

Юрій Васильович Баулін

*Національна академія правових наук України
Харків, Україна*

ВІДДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Yurii V. Baulin

*National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

DEPARTMENT OF CRIMINAL AND LEGAL SCIENCES NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE

Відділення кримінально-правових наук (надалі – Відділення) функціонує з моменту створення Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України). Першим академіком-секретарем Відділення було обрано провідного українського науковця-правознавця, професора, академіка НАПрН України В. В. Сташиса. Заступником академіка-секретаря на той час став М. П. Мелентьєв, а вченим секретарем – І. М. Даньшин. До відділення ввійшли дійсні члени (академіки): М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Groшевий, А. П. Закалюк, В. О. Коновалова, В. Я. Тацій; члени-кореспонденти: Е. О. Дідоренко, І. П. Лановенко, М. М. Михеєнко, М. І. Панов, М. Я. Сегай, О. Я. Светлов, В. П. Тихий.

Постановою президії АПрН України «Про особистий склад координаційних бюро відділень Академії правових наук України» від 21.06.1995 у складі Відділення було утворено шість координаційних бюро: 1) з проблем кримінального права (В. В. Сташис – голова бюро, М. І. Бажанов – заступник голови, О. Я. Светлов – заступник голови, Ю. В. Баулін – вчений секретар, В. К. Матвійчук, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, С. С. Яценко – члени бюро); 2) з проблем кримінально-виконавчого права (В. Г. Лихолоб – голова бюро, М. П. Мелентьєв – заступник голови, С. Я. Варенюк – вчений секретар, Л. В. Багрій-Шахматов, Г. О. Радов, В. В. Скибицький, В. М. Трубніков – члени бюро); 3) із загальнотеоретичних проблем кримінології та конкретних кримінологічних досліджень (А. П. Закалюк – голова бюро, І. М. Даньшин – заступник голови, Ю. В. Александров – вчений секретар, В. В. Голіна, А. Ф. Зелінський, І. П. Лановенко, І. К. Туркевич – члени бюро); 4) з проблем кримінального процесу (М. М. Михеєнко – голова бюро, В. Т. Нор – заступник голови, В. В. Шибіко – вчений секретар, С. А. Альперт, Т. В. Варфоломієва, З. Д. Смітєнко, М. Є. Шумило – члени бюро); 5) з проблем криміналістики, юридичної психології та судових експертиз (В. О. Коновалова –

голова бюро, В. К. Стринжа – заступник голови, Г. А. Матусовський – вчений секретар, П. Д. Біленчук, В. Г. Гончаренко, А. М. Костенко, В. К. Лісиченко, М. В. Скорік, Г. А. Юхновець – члени бюро); б) з проблем удосконалення діяльності прокурорського нагляду (Пінаєв А. О. – голова бюро, Л. М. Давиденко – заступник голови, І. Є. Марочкін – вчений секретар, О. Р. Михайленко, Ю. С. Полянський, Н. В. Сібілова – члени бюро). Крім того, при бюро з проблем удосконалення діяльності прокурорського нагляду було створено секцію з проблем оперативно-розшукової діяльності (І. П. Козаченко – голова секції, А. І. Грищенко – вчений секретар, В. І. Бараненко, Е. О. Дідоренко, Ю. Ф. Жаріков, М. С. Камінчик, Є. Д. Лук'яничков, О. П. Снігирьов – члени секції).

Значною подією, якою відмічена діяльність Відділення стало створення у 1995 р. Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України (нині – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України), директором-організатором якого було призначено професора В. І. Борисова. Це стала перша в Україні науково-дослідна установа подібного роду. На Інститут було покладено завдання проведення досліджень із правового забезпечення діяльності Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в галузі боротьби зі злочинністю та розробка наукових концепцій розвитку законодавства, підготовка та наукове обґрунтування законопроектів у галузі боротьби зі злочинністю. Для виконання цих завдань Інститут мав здійснювати фундаментальні та прикладні дослідження розвитку законодавства в галузі боротьби зі злочинністю; брати участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм боротьби зі злочинністю та проектів законодавчих актів; проводити науково-правову експертизу проектів законів України, указів Президента України та постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України в зазначеній сфері; складати аналітичні інформаційні огляди стану законодавства у сфері боротьби зі злочинністю; аналізувати практику застосування цього законодавства і на цій підставі розробляти методики розслідування окремих видів злочинів і криміналістичні засоби боротьби зі злочинними проявами; проводити кримінологічні дослідження і на підставі їх результатів розробляти пропозиції щодо вдосконалення заходів боротьби зі злочинністю та іншими суміжними з нею правопорушеннями; вивчати пенітенціарну систему та формулювати пропозиції щодо вдосконалення відбування кримінального покарання.

Аналізуючи діяльність Відділення у галузі науково-дослідницьких робіт та її координації, слід відмітити, що зусилля науковців завжди зосереджувалися не лише на проведенні власних або в складі наукових колективів фундаментальних та прикладних досліджень, а й на моніторингу стану наукових досліджень, що проводилися науково-дослідними установами та навчальними закладами юридичного профілю, та визначенні пріоритетних напрямів дослідницької роботи на майбутнє. Такими напрямками в галузі кримінально-правових наук були визначені: розробка теоретичних проблем удосконалення кримінального законодавства

та практики його застосування, у тому числі питання криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, соціальної обумовленості визначення ознак злочинів, їх класифікації, удосконалення системи покарань, боротьби з економічною злочинністю й організованими формами злочинності; розв'язання проблем запобігання злочинності у сфері банківської, підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності на об'єктах приватизації; реформування кримінально-виконавчого законодавства, судової влади та чинного процесуального законодавства з метою підвищення надійності доказування на всіх стадіях процесу, визначення процесуальних функцій та їх розмежування між суб'єктами процесуальної діяльності, запровадження суду присяжних та апеляційного перегляду судових справ; розробка нових методик розслідування злочинів, а також втілення в слідчосудову практику досягнень науки і техніки.

За результатами цих досліджень проводилися чисельні науково-практичні конференції, семінари, наради, круглі столи із залученням широкого кола практичних працівників і представників органів влади (Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, народних депутатів, посадових осіб Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України та ін.).

До останньої миті свого життя академіком-секретарем Відділення із часу його створення залишався В. В. Сташис – відомий науковець, людина, яка здійснила вагомий внесок у становлення та розвиток юридичної науки й освіти незалежної України. У 2012 р. академіком-секретарем Відділення був обраний В. І. Борисов, його заступником – Ю. В. Баулін, а вченим секретарем – В. Ю. Шепітько.

Серед найбільш вагомих науково-організаційних заходів, вжитих Відділенням на початку третього тисячоліття, стало запровадження щорічної міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої чисельним проблемам розвитку кримінально-правової науки і практики, із залученням науковців нашої держави та зарубіжних країн, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, а також практичних працівників, завданням яких є забезпечення боротьби зі злочинністю. У цілому з метою обговорення актуальних питань, які розроблялись у межах тем наукових досліджень, члени Відділення за роки його функціонування взяли участь у сотнях наукових заходах національного та міжнародного рівнів.

На виконання доручень Верховної Ради України, її комітетів, Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств, Адміністрації Президента України, правоохоронних органів науковці Відділення відіграли значну роль при підготовці низки науково-правових висновків, пропозицій та зауважень до чинного законодавства, а також чисельних законопроектів, концепцій, програм та ін. у сфері забезпечення діяльності правоохоронних органів та боротьби зі злочинністю. Серед них, зокрема: Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, проект Концепції захисту суспільної моралі в Україні, проект Закону України «Щодо вне-

сення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)», проект Плану заходів з реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, План заходів з реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року, проект Концепції кодексу про кримінальні проступки (антигромадські правопорушення), закони України «Про Вищу раду юстиції», «Про судоустрій та статус суддів», проекти законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації законодавства та забезпечення конституційних прав і свобод осіб, які взяті під варту та які відбувають покарання в установах виконання покарань», «Про пробацію», «Про обрання суддів», «Про звільнення суддів», «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів» тощо.

Визначальним вектором діяльності Відділення протягом 1992–2001 рр. була робота над проектом Кримінального кодексу України у складі робочої групи Кабінету Міністрів України, до якої ввійшли наступні члени відділення – В. Я. Тацій, В. В. Сташис, М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, М. І. Панов, В. П. Тихий, І. П. Лановенко, М. П. Мелентьєв, О. Я. Светлов, С. С. Яценко. Водночас науковці Відділення брали участь у підготовці зауважень та рекомендацій щодо проектів законів про внесення змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України. Напруженою була й робота членів Відділення над проектом Кримінального процесуального кодексу України, ухваленого Верховною Радою України 13 квітня 2012 р. Крім того, члени Відділення брали участь у підготовці понад десяти постанов Пленуму Верховного Суду України щодо судової практики в кримінальних справах на базі нових КК і КПК України.

Одним із важливих досягнень НАПрН України, в тому числі й науковців Відділення, стало видання багатотомної академічної монографії «Правова система України: історія, стан та перспективи» (2008), метою якої був аналіз стану української правової науки, законодавства, практики його застосування та окреслення перспектив їх розвитку. Члени Відділення взяли активну участь у роботі з підготовки фундаментальних видань: «Правова доктрина України» (2013) та «Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку» (2021).

Важливим напрямом роботи Відділення була підготовка та видання в рамках масштабного проекту Національної академії правових наук України «Велика Українська юридична енциклопедія» чотирьох томів енциклопедії, зокрема: т. 17 «Кримінальне право», т. 18 «Кримінологія. Кримінально-виконавче право», т. 19 «Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура», т. 20 «Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія».

Члени Відділення беруть активну участь у підготовці колективної монографії присвяченої 30-річчю Національної академії правових наук України «Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану».

У березні 2019 році рішенням загальних зборів Відділення академіком-секретарем обрано доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПрН України Ю. В. Бауліна, заступником академіка-секретаря – доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПрН України В. Ю. Шепітька, вченим секретарем – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України О. В. Капліну.

Наразі Відділення налічує 30 членів НАПрН України, серед них 11 дійсних членів (академіків): Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш, Н. О. Гуторова, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, О. М. Костенко, В. Т. Нор, В. П. Тихий, В. І. Шакун, В. Ю. Шепітько та 19 членів-кореспондентів: Ю. П. Аленін, Т. В. Варфоломеєва, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. В. Городовенко, В. К. Грищук, С. М. Гусаров, В. М. Дрьомін, О. В. Капліна, В. В. Коваленко, В. Т. Маляренко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Є. Л. Стрельцов, В. В. Тищенко, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. Є. Шумило, Б. В. Щур.

За роки існування Відділення пішли з життя відомі криміналісти: М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошовий, І. М. Даньшин, Е. О. Дидоренко, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, І. Є. Марочкін, П. П. Михайленко, М. М. Міхеєнко, М. І. Панов, О. Я. Светлов, М. Я. Сегай, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, О. Г. Шило, С. С. Яценко.

У межах Відділення продовжують функціонувати реформовані 6 координаційних бюро: 1) бюро з координації досліджень проблем кримінального права (голова бюро – Н. О. Гуторова, заступник голови бюро – В. І. Борисов, вчений секретар – Ю. А. Пономаренко та 18 членів бюро); 2) бюро з координації досліджень проблем кримінології (голова бюро – В. І. Шакун, заступник голови бюро – Б. М. Головкін, вчений секретар – В. В. Василевич та 9 членів бюро); 3) бюро з координації досліджень проблем кримінально-виконавчого права (голова бюро – А. Х. Степанюк, заступник голови бюро – І. С. Яковець, вчений секретар – К. А. Автухов та 6 членів бюро); 4) бюро з координації досліджень проблем кримінального процесу (голова бюро – М. Є. Шумило, заступник голови бюро – О. В. Капліна, вчений секретар – О. П. Метелев та 16 членів бюро); 5) бюро з координації досліджень проблем криміналістики, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності та юридичної психології (голова бюро – В. Ю. Шепітько, заступник голови бюро – В. О. Коновалова, вчений секретар – В. М. Шевчук та 11 членів бюро); 6) бюро з координації досліджень проблем діяльності судових та правоохоронних органів (голова бюро – С. М. Гусаров, заступник голови бюро – Л. М. Москвич, вчений секретар – І. В. Назаров та 7 членів бюро).

Члени Відділення та вчені криміналісти, наукова діяльність яких координується Відділенням, досліджують наступні проблеми: кримінально-правове реагування на виклики сучасності, імплементація кримінального права ЄС, наукове забезпечення підготовки проекту нового КК України; теоретичні засади та практика реалізації попередження злочинності в сучасних умовах трансформації українського

суспільства; формування концептуальних засад та перспективних напрямів стратегії реформування кримінально-правової системи, приведення умов тримання засуджених у відповідність до міжнародних стандартів, перспективи розвитку та вдосконалення служби пробації; гармонізація національного кримінального процесуального законодавства із законодавством ЄС, трансформація нормативної моделі кримінального процесу в Україні в умовах дії надзвичайних правових режимів; удосконалення функціонування системи судоустрою та органів системи правосуддя; модернізація системи органів правопорядку в Україні; використання інновацій у протидії злочинності, теоретичні та прикладні питання криміналістичного та судово-експертного забезпечення досудового розслідування та судового розгляду.

Указом Президента України від 07.08.2019 була утворена Комісія з питань правової реформи, в межах якої діє робоча група з питань розвитку кримінального права, до складу якої входять 11 осіб, серед яких: дійсні члени (академіки) Ю. В. Баулін (голова) та Н. О. Гуторова, члени-кореспонденти В. О. Навроцький і Є. Л. Стрельцов. Робоча група підготувала проєкт нового КК України, експертну оцінку якого надали 9 національних та 4 іноземних експертів. Наразі група завершує обговорення пропозицій експертів щодо вдосконалення проєкту КК України після чого планує передати цей проєкт на розгляд Комісії з питань правової реформи, а також презентувати проєкт нового КК Верховному Суду, Вищому Антикорупційному суду, Офісу Генерального прокурора, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України, Національній поліції та спілкам адвокатів.

Відділення виступає організатором значної кількості міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів.

Військове вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало тяжким випробуванням для нашої країни, що внесло свої корективи й у напрямки роботи Відділення. Членами Відділення були підготовлені наукові роботи та науково-практичні коментарі воєнно-кримінального законодавства, запропоновано низку законопроєктів у цій сфері, науковці взяли участь у проведенні багатьох науково-практичних заходах, підготували численні відповіді на запити Верховного Суду, Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, Національної поліції України тощо.

Науковці Відділення підготували також пропозиції до концепції Української доктрини, започаткованої Президентом України, в яких обґрунтували необхідність: 1) ухвалення нового сучасного Кримінального кодексу України, який відповідає принципу верховенства права, враховує міжнародні зобов'язання України, у тому числі обов'язкові акти ЄС у галузі кримінального права, передбачає справедливу відплату злочинцям за скоєні воєнні злочини та злочини проти людяності, відповідає положенням Римського Статуту МКС, вимогам цифровізації та застосування штучного інтелекту; 2) розвитку законодавства щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, та відшкодування завданої

агресором шкоди, узгодженого з міжнародними стандартами; 3) опрацювати правові механізми відшкодування шкоди, завданої потерпілим злочинами агресії та воєнними злочинами і визначення джерел такого відшкодування, якими, серед іншого, повинні бути російські активи, а також активи корпорацій – спонсорів країни-агресора; 4) опрацювати уніфікований механізм збирання (фіксації) доказів злочину агресії та воєнних злочинів; 5) створити процесуальні механізми узгодження універсальної юрисдикції, відповідно до якої здійснюватиметься досудове розслідування воєнних злочинів Міжнародним кримінальним судом на території України; 6) подальшої трансформації кримінального процесуального законодавства з метою досягнення справедливості у вирішенні кримінально-правових конфліктів; 7) кардинального оновлення механізму відбору суддів, підстав та процедури притягнення їх до відповідальності тощо.

Підсумки роботи Відділення за 30 років його функціонування переконливо свідчать про те, що його науковці працюють плідно, творчо та натхненно, що позитивно впливає на розвиток правової системи України, практики правозастосування та підвищення рівня правосвідомості громадян. Обраний напрям сучасних наукових досліджень Відділення сприяє вирішенню проблем, питань та викликів, які виникають через умови війни, та допомагають удосконалювати правову систему України.

Створення та тридцятирічна діяльність Відділення дало змогу об'єднати зусилля провідних науковців України у галузі кримінально-правових наук, кардинальним чином підвищити рівень наукових розробок, суттєво поліпшити якість правових досліджень та здійснити позитивний вплив на правозастосовну практику у сфері боротьби зі злочинністю. Проте життя висуває нові проблеми, вимагаючи значного розширення та поглиблення наукових досліджень. Тому одне з головних завдань, які стоять перед Відділенням, як і перед НАПрН України в цілому, полягає в необхідності постійного визначення та координації основних напрямів здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у відповідності до викликів часу. Саме тому в останній час координаційні бюро Відділення сконцентрували свою увагу на визначенні пріоритетних напрямів наукових досліджень за напрямками, що координуються відділенням кримінально-правових наук. Результати цієї роботи направлені до закладів вищої освіти, в яких здійснюються відповідні дослідження.

Отже, діяльність членів Відділення протягом тридцятирічного існування НАПрН України свідчить про їх вагомий внесок у розвиток наук кримінально-правового циклу, вдосконалення законодавства у сфері боротьби зі злочинністю та практики його застосування.

Юрій Васильович Баулін

Доктор юридичних наук, професор

Академік-секретар відділення кримінально-правових наук

Дійсний член (академік) НАПрН України
Національна академія правових наук України
61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Yurii V. Baulin

Doctor of Law, Professor
Academician-secretary of the Department of Criminal and Legal Sciences
Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Баулін Ю. В. Відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. №3. С. 66–73.

Suggested Citation: Baulin, Yu.V. (2023). Department of Criminal and Legal Sciences National Academy of Legal Sciences of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(3), 66–73.

Стаття надійшла / Submitted: 11/09/2023
Доопрацьовано / Revised: 21/09/2023
Схвалено до друку / Accepted: 27/09/2023